

Benkő András

Református kántorképzés Erdélyben a két világháború között – I.

1. A reformáció utáni időkben az egyházi ének tanítása kisebb iskolákban a tanító (ludimagister, rector) feladata volt, ő rendszerint a gyülekezet kántoraként is szolgált.¹ Tanító és kántor személyének azonos voltára – a két szolgálat összekapcsolására – később is gyakoriak a példák, s ez arra mutat, hogy a kántori és tanítói állás összekapcsolása a legtöbb gyülekezetben állandósult, hiszen viszonylag kevés gyülekezet engedhette meg magának külön kántor alkalmazását.²

A XVIII. század második feléig az egyházi ének ismerete és az énekhang minősége játszott szerepet a kántori teendők végzésében, illetőleg ebből következően a kántorok meghívásában-marasztásában-megválasztásában s így a kántorképzésben is.

A XX. század már jelentős hagyományokra építhetett kántorképzésünkben. Az utánpótlás biztosításában az énekközpontok illetve a zenetanárok vették át a kollégiumi kántorok, a *cantus praesese* korábbi szerepét, s a tanítóképzők felállításával lényegében korszerű megoldást nyert a kántorképzés is. Hangsúlyozni szeretnők, hogy az első világháború befejezéséig nemcsak a felekezeti, hanem az állami tanítóképzők is rendszeres és színvonalas ének-ill. hangszeres oktatással járultak hozzá kántoraink neveléséhez. Ilyen értelemben nálunk az aradi, dévai, kolozsvári és a székelykeresztúri intézetet kell példaként említenünk.

A kántorképzés szinte állandóan foglalkoztatta a szakembereket. A Déván megjelenő *Magyar Tanítóképző* századunk első két évtizedében napirenden tartotta ezt a kérdést, a két világháború közti időszakban még nagyobb súlyt kapott a kántorok felkészítése minden romániai magyar egyházban.³

Rövidítések:

Bp= Budapest

Buk = Bukarest

ErdMon= Várady Aladár – Berey Géza: *Erdélyi Monográfia*. Szatmár, é. n.

Kv= Kolozsvár

RMLL= Főszerk. Balogh Edgár: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. Buk.

RSz= Református Szemle

ZH= Szerk. Benkő András: *Zenatudományi Írások*. Buk

¹ Csomasz Tóth Kálmán: *Maróthi György és a kollégiumi zene*. Bp. 1978. 17.

² Szerk. Bárdos Kornél: *Magyarország zenetörténete II. 1541–1686*. Bp. 1990. 140. – Sebestyén Kálmán: *A kolozs-kalotai (kalotaszegi) református egyházmegye népoktatásának adattára a XV. századtól 1900-ig*. Bp. 1993. 7. – Szerk. Benda Kálmán – Hörcsik Richárd – Nagy Edit: *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár*. XVII. kötet.

³ Lásd Hetey Gábor: *Tanító és kántor* (1887) 101–103; Kárpáti Sándor: *Énektanítás, kántorképzés* (1907) 275–287; továbbá Járosy Dezső: „Pap és kántor egyházzenei együttműködése”, *Egyházi Zeneművészet* (1921) 1. sz. 1; Uő.: „A kántorkérdés sorsa”, *uo.* (1924) 49–51; Domokos Pál Péter: „Kántorképzésünk és az énekkarszervezés”, *Erdélyi Iskola* (1934–35) 405–408; Gárdonyi Zoltán: „A kántorképzés problémái”, in: szerk. Árokháty Béla: *Egyházzenei előadások*. Bp. 1937.

Benkő András zenetörténész, a kolozsvári Zeneművészeti Főiskola ny. docense, ugyanott a Protestáns Teológia Didaktikai Fakultásának egyházzene-tanára.

2. Az erdélyi református tanítóképzés állandó keretei a XIX. század második felében szilárdultak meg. 1853-ban létesült Kolozsvárt a református tanítóképző két osztállyal. Ezt az intézményt az Egyházkerület 1858-ban áthelyezte Nagyenyedre, ahol előbb négy-, majd hatosztályossá bővült, 1926-ban pedig kiegészült a hetedikkel. Valamivel később a román középfokú oktatásban érvényesülő francia modell alapján, négy elemre épülő, nyolcosztályos, középfokú iskolatípussá módosult. 1912-ben vált a nagyenyedi Bethlen Kollégium szerves részévé, s így végezte áldásos tevékenységét a címben jelzett időszakban.⁴ A tanulók létszáma fokozatosan gyarapodott: a kilencvenes évek 35–40-es létszáma 1933-ban 132-re ugrott. Az intézet fenntartásáról az Erdélyi Református Egyházkerület és a Bethlen Kollégium gondoskodott. Nyilvánossági joga révén, államérvényes diplomát adhatott végzettjeinek kezébe. Igazgatói között találhatjuk Gáspár Jánost, a buzgó tankönyvíró, szerkesztőt, tanfelügyelőt, Nagy Lajost, Fejes Áront, a két világháború közti időszak nagy részében pedig Csefő Sándort.⁵ A világháború nehézségei közepette, részben a férfi tanerők frontszolgálatára miatt *tanítónőképzőt* indított az igazgatóság, ezt 1927-ben Székelyudvarhelyen, a volt Református Gimnázium épületében helyezte el az Egyházkerület.⁶

3. Adatunk van arra, hogy Nagyenyeden a két világháború közötti időszakot megelőzően is komoly gondot fordítottak a *tanítók zenei nevelésére*. Így például Borsay Samu enyedi tanársága idején a IV. évesekkel megismertette a népiskolai énektanítás módszerét, irányította a karéneket és bevezette a nővédekeket a kórusvezetés technikájába is.⁷

A két világháború között folyó zenei nevelésre vonatkozóan legújabbán Siposs Árpád szolgáltatott értékes adalékokat. Siposs a szóban forgó időben (1936–1944) diákja, később mintatanítója illetőleg tanára lett az intézetnek. Szerinte az enyedi tanítóképzős diák napirendje így alakult:

<i>óra</i>	<i>elfoglaltság</i>
6.00	felkelés, reggeli torna, ágyvetés, mosakodás, öltözködés
6.30 – 7.30	reggeli tanulás, ismétlés (szilencium) a dolgozószobában
7.30	sorakozás, bevonulás az étkezdébe, reggeli
8.00 – 13.00	tanítási órák
13.00	iskolai felszerelés felszállítása az internátusba, kézmosás
13.30	sorakozás, bevonulás a konviktusba, ebéd
14.30 – 17.00	hegedű-, zongora-, harmóniumgyakorlás; sport, játék a tornakertben, levélírás stb.
17.00 – 19.00	délutáni szilencium
19.00 – 20.00	vacsora
20.00 – 21.30	esti szilencium
21.20	lefekvés
22.00	lámpaoltás

⁴ ErdMon 353., 355.; Vita Zsigmond: *Művelődés és népszolgálat*. Buk. 1983. 214., 215–216.

⁵ ErdMon 512.

⁶ Vita: i. m. 214.

⁷ Uo. 215–216.

Gyakorlás címén a diák igazoltan hiányozhatott a délutáni szilenciumról – a hegedűgyakorlás szilencium idején tilos volt. Siposs is említi, hogy minden diáknak saját hegedűje volt (ezt egyébként a felvételi tájékoztatóban is előírta az igazgatóság). Felvételi vizsgán a bizottság ellenőrizte a jelölt zenei hallását (erről a gyülekezetek kántorai írásban is nyilatkoztak). Minden teremben zongora vagy harmónium állott a diákok rendelkezésére. Hét végén, a szombati, pontosabban a szombat déli préceszen az igét egy-egy teológiai végzettségű tanár hirdette, a kántori teendőket pedig utolsóéves diák végezte. Nyolc éven át órarendben szerepelt az ének- és zeneelmélet valamint a hangszerjáték.⁸

Mivel négy éven át, 1936–1940-ig magam is diákja voltam a nagyenyedi Tanítóképzőnek, legyen szabad néhány vonatkozásban kiegészítenem Siposs Árpád adalékait:

a) A díszterem karzatán egymanuálos, lábfújtatásos kis orgona állott, ezen kísérték a diákok énekét a préceszen szolgáló diák.

b) Az ének- és hangszerórákat a titkárság tüntette fel az órarendben: az első három osztályban *zongora*, a IV–VII. osztályban *harmónium*, a VIII. osztályban pedig *pedálos harmónium* állott a diákok rendelkezésére; ez utóbbi az orgonajátékra való előkészülésre is szolgált. A heti két énekórából az egyik az *egyházi éneket*, a másikon a *zeneelméletet* és az ezzel járó világi dallamanyagot sajátítottuk el. Kötelező énekeskönyvként használtuk *A mi dalaink* c. értékes gyűjteményt.

c) Az osztályterekben való gyakorlás rendjét 15–19 óráig – tehát a délutáni szilencium idejére is – az osztálygazda állította össze és függesztette ki az osztályterem ajtajára. Félórás időközökben váltottuk egymást, a jelenlétet a zenetanár, nagyon ritkán az igazgató vagy az internátus felügyeletével megbízott nagydiák, az apparitor ellenőrizte.

d) Az akkori VII. osztályban (a folyosó legvégén lévő teremben) állott egy szekrény, ebben helyezték el a kottaanyagot, s ebből kölcsönözhattunk.⁹

e) A tanítási napot egyházi énekkel és imával kezdtük. IV. osztálytól kezdve az éneket a soros diák kísérték harmóniumon a Borsay-Chorálkönyv harmóniáival (adott esetben előre megbeszélte cserével, helyettesítéssel).

f) A közös muzsikálás szerdán délután zajlott. Első két órában az *énekkar* próbált: szólamokat másoltunk és tanultunk egy-egy nagyobb diák irányításával s a zenetanár ellenőrzése mellett. A kettős óra második fele rendszerint összpróba volt. Ötötől hatig a haladókból válogatott iskolai *vonószene*kar próbált.¹⁰

g) Vasárnap délelőtt istentiszteletre vonult a kollégium minden diákja a várbeli református templomba. Az első hat osztály a főhajó egyik oldalán lévő karzaton helyezkedett el, vele szemben a gimnázium megfelelő osztályai foglaltak helyet. A két felső év tanítójelöltjei az orgonakarzaton, a kántor mellett/körül elhelyezkedve segítettek a gyülekezeti éneklés vezetésében.

⁸ Siposs Árpád: „Tanítóképzés a Bethlen-kollégiumban századunk első felében”, in: szerk. Gyórfi Dénes – Hatházi Ferenc: *A Bethlen Kollégium emlékkönyve*. Nagyenyed–Kolozsvár–Bp. 1995. 126., 127., 128., 135. – Benkő András: „Ének és zene a Bethlen Kollégiumban”, in: szerk. Csetri Elek – Jakó Zsigmond – Sipos Gábor – Tonk Sándor: *Művelődéstörténeti Tanulmányok*. Buk. 1980. 136–151, 287–289.

⁹ Többek között Antalffy–Zsiross *Orgonaiskolájának* két kötetére, egy Rincktól származó preludiumgyűjteményre emlékszem.

¹⁰ Abban az időben Gárdonyi Zoltán kisenekarra írt népdalfeldolgozásait tanultuk.

Siposs Árpád néhány további részlettel is gazdagítja ismereteinket a nagyenyedi kántorképzést illetően: „Zongora- és harmóniumóráink kimondottan kántorképzésünket szolgálták. Ezeken az órákon a református énekeskönyv 288 énekének szövegét és dallamát tanultuk meg. Utolsó éven a ref. énekeskönyv alapján készült Borsay-chorálból bármelyik egyházi éneket el kellett tudnunk játszani orgonán [!] vagy harmóniumon. [...] Nagyon jól szolgálták a tanultak elmélyítését a különböző tantárgyakból írt és az iskola által pénzzel jutalmazott dolgozatok, valamint a tornából, kézimunkából, hegedűből, harmóniumból, rajzból és szépírásból szervezett évvégi versenyek, amelyekben részt venni nem volt kötelező.”¹¹

Az enyedi kántorképzésről elismeréssel nyilatkozott Incze János is, aki diákja volt az intézetnek 1934-ig: „Az enyedi Pedagógián nagyon komoly volt a zenetanítás, minden napra jutott valami: ének, kórus, összhangzattan, hegedű, harmónium, zenekar.”¹² Incze János itt találkozott Kodály művészetével tanára, Veress Gábor révén; Veress biztatására íratkozott fel a kántorvizsgára s az 1933-as kántor- és karmester-továbbképző tanfolyamra. Feltételezhetjük, hogy ezek a mély élményei is hozzájárultak dési tanító korában elért kórus sikereihez.¹³

4. A két világháború közötti időszakban olyan kántorok is teljesítettek szolgálatot az Erdélyi Egyházkerületben, akiket az *első világháború előtt* neveltek tanítóképző intézeteink, s itt ismételten emlékeztetnünk kell arra, hogy e tekintetben az állami tanítóképző-intézetek is jelesre vizsgáltak. Alább számbavesszük azokat a tanárokat, akik századunk első négy évtizedében végeztek hathatós munkát *kántorképző fórumainkon* (az évszámok ez esetben szolgálati idejüket jelzik):

Arad:	Zoltai Mátyás (?–1921);
Déva:	Sándor Domokos (1876–1881), Hoós János (1883–1893), Szabó Endre (1912–1913);
Kolozsvár:	Boér Gergely (1872–1903), Zsigmond Ferenc (1906–1919?), Sarudy Ottó (1911–1919);
Nagyenyed:	Borsay Samu (1888–1896), Veress Gábor (1896–1934), Szabó Géza (1935–1947; lipcsei tanulmányút: 1936–1937), Nagy Ferenc (1936–1937), Tóth Endre (1939–1940);
Székelykeresztúr:	Sándor Domokos (1870–1875, 1881–1905), Horváth Gyula (1870–1875, ?);
Székelyudvarhely:	Veress Gábor (1927–1928; ideiglenes áthelyezés), Kiss Árpádné Seprődi Anna (1928–1936), Boérné Seprődi Ilona (1936–1941).

¹¹ Siposs: i. m. 136. – Hadd tegyem hozzá, hogy az 1939–40-es iskolai évben a harmóniumjáték-versenyen két típusú feladat szerepelt: *lapról olvasás* (prima vista) és egyházi ének kísérlete/feldolgozása *saját harmonizálás*. A versenydíj akkori viszonylatban igen tekintélyes volt: 1000 (ezer) lej; az egész évi bentlakás, étellemezés és tandíj összesen 10 838 lejre emelkedett.

¹² Incze János: *Őnarckép, azaz lelátás hat évtized tetejéről*. Buk. 1982. 95.

¹³ Uo. 95., 99., 102.

5. A tanítóképző-intézetekben munkálkodó tanárok egy csoportja *zenei tankönyvirodalmunkat* is hathatósan gazdagította, munkáikat tanítványaik is gyümölcsöztethették.

Sándor Domokos (1839–1937) Nagyenyeden, Kolozsvárt tanult s néhány évet külföldön is töltött. Hazatérve Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön tanított, majd – mint láttuk – Déván és Székelykeresztúron. Negyedszázadon át volt tanítóképző-intézeti tanár, és saját bevallása szerint a matematika kivételével mindent tanított. Zenei munkáiban a *relatív módszert* népszerűsítette, részben Horváth Gyula kollégájával.¹⁴

Hoós János (1858–1937) Sándor Domokos utódja a dévai tanítóképzőben, majd a temesvári képző zenetanára lett. Az elemi és polgári iskolai énektanítás útját egyengette.

Borsay Samu (1860–1944) nagyenyedi tanár korábban jelentette meg *Chorálkönyvének* első kiadását, e munkájának harmadik kiadása napjainkban is használatos erdélyi gyülekezetekben.

Veress Gábor (1869–1937) a kolozsvári állami tanítóképző-intézet neveltje volt. Marosvásárhelyen tanítóként eltöltött néhány év után került Nagyenyedre, és egyetlen iskolai évtől eltekintve itt fejtette ki sokoldalú tevékenységét. Munkáinak nagyobb része a tanító- és kántorképzéshez kapcsolódott. Tanítványainak egy csoportja a romániai magyar kóruskultúra ügyét is lelkesen szolgálta, maga Veress a Dalosszövetség vezetőségi tanácsában vállalt hasonló szerepet.¹⁵

Zoltai Mátyás (1870–?) Koessler János hallgatójaként szerzett zenetanári diplomát Budapesten, majd Aradon, a tanítóképző-intézet tanáraként tevékenykedett, miközben a dévai Magyar Tanítóképző egyik munkatársaként az osztatlan iskolák III–IV. osztályának tanmenetét állította össze, ének-lecketerveket közölt. Tankönyveit is tanítóképzők számára állította össze. Összhangzattan-könyvéről Kodály Zoltán írt véleményezést a minisztérium részére, s átdolgozott változatát engedélyezésre javasolta.¹⁶

Sarudy Ottó (1872–1935) a kolozsvári tanítóképző-intézet igazgatója volt, zenei munkáival a református egyházi zenét gazdagította, gyűjteményeivel tanítók és kántorok képzését is előmozdította.¹⁷

Első függelékünkben időrendben sorakoztatjuk fel azokat a zenei munkákat, melyeket több nemzedéken át használhattak és használtak is *tananyagként* az Egyházkerületben kántoraink nevelésében, vagy a kántorok maguk gyümölcsöztethették istentiszteleteken vagy liturgikus kereteken kívül is – főleg énekkari tevékenységükben. Hangsúlyozni szeretnők, hogy a tananyag változatosabb volt a szóban forgó időszak előtt, ezt követően leszűkült: a két világháború között elsődlegesen a helyi eredményekre alapozott a kántorképzés is, akárcsak a zenei nevelés egésze.

¹⁴ Sándor Domokos: „Önéletrész”, *ZH* szerk. Szabó Csaba. Buk. 1977. 142–143.; Szász Károly: „A relatív szolmizáció első magyar adaptációja”, uo. 125–141.

¹⁵ *ErdMon* 581.; Szabolcsi Bence – Tóth Aladár: *Zenei Lexikon*. Bp. 1965. III. 597.; Benkő András: „Veress Gábor”, *RSz*: 1969. 286–292.; K. Kiss Ferenc: „Veress Gábor, a magyar kóruskultúra nevelője”, Györfi – Hatházi: *i. m.* 197–204.

¹⁶ Szabolcsi – Tóth: *i. m.* III. Bp. 1965. 709.; Nicolae Rădulescu: *Sabin V. Drăgoi*. Buk. 1971. 18.; *Magyar Tanítóképző* (1907) 210–214; (1914) 44–48; (1915) 17–25., 161–169; (1916) 65–74.; Kodály Zoltán: *Visszatekintés* I. Bp. 11–13., 341.

¹⁷ Szabolcsi – Tóth: *i. m.* III. 292.

6. Valamilyen formában az egyház mindig számon tartotta a kántorok *felkészültségét, képezésüket*. A reformáció idején és ezt követően a kollégiumokban felkészült diákok közül kerültek ki ezt a szolgálatot végzők, s őket a kollégiumi kántorok, illetőleg a *cantus praeseresek* készítették fel. A XVIII. század második felétől fogva az egyházi ének mellé társult a kántori szolgálatban az orgona. A székelyudvarhelyi kollégium törvényei 1682-ben, 1737-ben, majd 1744-ben írták körül a kántor teendőit.¹⁸ Az 1838-as székelyudvarhelyi református zsinat határozata értelmében „csak olyan Énekvezetők és Gyermek Tanítók létezhetnek a kisebb ekklesiákban is, kik kollégiumi rigorosi exament állítottak ki.”¹⁹ A Főconsistóriumnak 1739-es intézkedései, akárcsak egyes rendtartások előírásai szintén foglalkoztak a gyülekezeti énekkel, illetőleg a kántorok felkészítésével.²⁰

A nagyenyedi tanítóképző létrejöttével a *református kántorképzés* is állandó jelleget nyert, s ennek következtében a *kántorképzés* is rendszeressé vált. Siposs Árpád kitér a kántorképesítő vizsgára is: „A VIII. év végén, az osztályvizsgák után került sor a tanítói diplomát biztosító nagyképesítő vizsgára, amely szintén állami bizottság előtt, a tornacsarnokban zajlott le. [...A kicsengetés után] két nap múlva kezdetét vette a kántorképesítő vizsgánk, amelyen vallástanból, magyar nyelv és irodalomból, egyházi énekből és harmóniumjátékból vizsgáztunk.”²¹

Az Erdélyi Egyházkerület a szóban forgó időszak vége felé tette közzé 19 pontból álló *kántorképesítő szabályzatát* Tavaszy Sándor püspökhelyettes és Illyés Gyula előadótanácsos aláírásával.²² E szabályzat a kántorképzés helyéül a nagyenyedi Református Tanítóképzőt valamint a székelyudvarhelyi Református Tanítónőképzőt jelölte ki. Megkülönböztetett *rendes* és *rendkívüli* kántorképesítő vizsgát: az előbbire a tanító- és tanítónőképzőben végzetek jelentkezhetnek, az utóbbira alacsonyabb, de hét elemi osztálynál nem kevesebb végzettséggel rendelkezők iratkozhattak be, 18 és 40 éves korhatár között. A rendkívüli kántorképesítő vizsgát *háromévenként* megszervezett *háromhónapos tanfolyam* előzte meg, és bizottság ellenőrizte a jelentkezők harmóniumjátékának színvonalát: ennek függvényében fogadták el a tanfolyamra való jelentkezést. A szabályzat szól a vizsgabizottság összeállításáról, a vizsgadíjakról, ezek elosztásáról, az osztályozásról, az általános osztályzat kiszámításának módjáról, a vizsga lebonyolításáról, valamint a javítás lehetőségeiről.

A kántorképesítő *tantárgyai*:

a) *vallástan* (Biblia-ismeret, egyháztörténet, -szervezet, liturgikai alapfogalmak az énekkel kapcsolatban);

b) *magyar nyelv és irodalom* (nyelvtan, irodalmi műfajok, stílusismeret, a magyar irodalom jeleseinek életrajza, fontosabb műveiknek ismerete-jellemzése, ügyiratok fogalmazása);

c) *ének-zeneelmélet* (a hangjegyzírás elemei, hangsorok, -közők, összhangzattan alapismeretek);

¹⁸ Szabolcsi Bence: *A magyar zene évszázadai II.* Bp. 1961. 11., 23., 24., 25. stb.

¹⁹ Csetri – Jakó – Siposs – Tonk: *i. m.* 285.

²⁰ Szabolcsi: *i. m.* II. 26.

²¹ Siposs: *i. m.* 137.

²² RSz (1937) 540–542. Lásd a függelékben a teljes szöveget (2. sz. függelék).

d) *egyházi ének* (a hivatalosan jóváhagyott Énekeskönyv ismerete egy-egy versszak illetőleg a gyakrabban énekelteknél két-három versszak terjedelmig; ének- és karvezetés);

e) *harmóniumjáték* (tehát nem orgonajáték – az Énekeskönyv minden énekeinek chorálkönyvből való biztos olvasása-kísérése elő- és utójátékkal).

A vizsga sikeres letétele után a jelölt *diplomát* kapott – *e nélkül csak kivételesen és mindössze három év tartalmára alkalmazhattak kántort a gyülekezetek.*

7. A *továbbképzést* az Egyházkerület a *Romániai Magyar Dalosszövetséggel* karöltve oldotta meg. A Dalosszövetség a két világháború között négy illetőleg öt alkalommal szervezett kántor- és karmester-karnagytovábbképző tanfolyamot – minden alkalommal a szövetség székhelyén, Kolozsvárt. E tanfolyamok ingyenesek voltak abban az értelemben, hogy a jelentkezőknek nem kellett tandíjat fizetniök, az előadónak szállásról és ellátásról a Dalosszövetség gondoskodott, ha lehetősége kínálkozott, ezt is ingyenesen.²³ A Dalosszövetség vezetősége javasolta, hogy a résztvevő karmesterek költségeit saját kórusaik, a kántorokét pedig a gyülekezetek fedezzék.

A rendelkezésünkre álló névjegyzékekből arra következtethetünk, hogy református kántorok is szép számmal vettek részt a Dalosszövetség tanfolyamain. A IV. tanfolyamon való részvételt az Erdélyi Egyházkerület külön is az esperesek, lelkipásztorok, iskola-igazgatók, teológiai hallgatók, tanítójelöltek és természetesen az érdekelt tanerők figyelmébe ajánlotta.²⁴

A Dalosszövetség tanfolyamain az alábbi tanárok működtek közre:

I 1927	II 1929	III 1933	IV 1937
Domokos Pál Péter	Gokler Antal	Nemes Elemér	Nemes Elemér
Rezik Károly	Nemes Elemér	Szeghő Ferenc	Szeghő Ferenc
Tárca Bertalan	Tárca Bertalan	Tárca Bertalan	Tárca Bertalan
Veress Gábor	Veress Gábor	Veress Gábor	Zsizsmann Rezső

Gokler Antal (1859–1942) a Dalosszövetség országos főkarnagya volt, hosszú éveken át vezette a Temesvári Magyar Dalárdát. Karmesterek számára (kéziratban maradt) módszertani útmutatót állított össze. A *Magyar Dal* hasábjain karmesteri tapasztalatairól számolt be, különben a kiskunfélegyházi valamint a csongrádi tanítóképző neveltje volt.²⁵

Nemes Elemér (1880–?) teológiát és zeneakadémiát végzett Budapesten, zeneszerzésben Hans Koessler volt a tanára – akárcsak Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak. A Dalosszövetség bírálóbizottságainak tagja volt, a legtöbb idevágó jelentést ő fogalmazta meg. Arany János verseiből is megzenésített, *Tetemreihóvás* című munkáját a Dalosszövetség nyomtatásban is megjelentette.²⁶

Zsizsmann Rezső (1885–1941) orgonaművész és regens chori a budapesti Zeneakadémia végzettje, a marosvásárhelyi, majd a kolozsvári Magyar Zene-konzervatórium tanára, ez utóbbinak igazgatója is volt. Erdélyi és olaszorszá-

²³ *Magyar Dal* (1927) 5. sz. 4.

²⁴ RSz (1936) 254.

²⁵ RMIL II. 71–72.

²⁶ *Apolló* (1933) 143. sz.; *ErdMon* II. 857.

gi városokban szólaltatott meg orgonaműveket, a Szent Mihály-templom karmestereként illetőleg marosvásárhelyi művészként Pergolesi, Händel, Mozart, Liszt oratorikus műveit vezényelte.²⁷

Tárca Bertalan (1882–1950) a máramaroszigeti tanítóképzőben, majd a budapesti Zeneakadémián tanult, a Dalosszövetség titkára, majd főtítkára volt. A Romániai Magyar Dalosszövetség megszervezésében, tevékenységének irányításában elévülhetetlen érdemeket szerzett. Sajnálatos módon a Liedertafel elkötelezettjeként mindössze az V–VI. országos versenyen biztosított helyet az új magyar kórusművészetnek. Szerkesztette a Dalosszövetség hivatalos lapját, a *Magyar Dalt* (1922–1937), a szövetség *Értesítőit* (1937–1940), három füzetet jelentetett meg a *Magyar Dalosnaptár*ból (1929–1931). Megzenésített Arany, Csokonai, Petőfi, Reményik és mások verseiből. A Magyar Dal hasábjain zenetörténeti sorozatot közölt. Ez alkotta alapanyagát a tanfolyamokon tartott előadásainak.²⁸

Rezik Károly (1887–1968) Budapesten és Lipcsében tanult orgonálni és cselőzni. A kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium tanára és igazgatója volt, majd magánzeneiskolát alapított. Előadóművészként és karmesterként is vállalt szerepet a zenei életben. Kórusműveiből az *Apolló* című folyóiratban jelentek meg. A tanfolyam számára esztétikai jegyzetet írt, ez azonban kéziratban maradt.²⁹ Kolozsvári énekkarok karmestereként számos alkalommal ért el országos helyezést.

Szeghő Ferenc (1895–?) a budapesti Zeneakadémia végzettje volt, a temesvári római katolikus egyház karmestereként, a római katolikus gimnázium zenetanáraként és a Dalosszövetség egyik országos karnagyaként tevékenykedett. Az 1928-as prágai nemzetközi kórusversenyen szerzett díja általánosan ismertté tette nevét.³⁰

Domokos Pál Péter (1901–1992) a szóban forgó időben Csíkszeredán volt zenetanár, egyébként munkásságának kezdetén állott. Önéletrajzában erre a mozzanatra nem tér ki.³¹ Más vonatkozásban a kóruskultúra később is szívügye volt: hozzájárult – ha ugyan nem ő kezdeményezte? – Nagy István tanítóképzős vegyeskarának megteremtéséhez (Nagy István az ő szorgalmazására került át Marosvásárhelyről Kolozsvárra). Az erdélyi római katolikus folyóiratban – *Erdélyi Iskola* –, melyet az enyedi diákok is járattak, az énekkarról és a kántorképzésről is cikkezett.³² Kóruskarmesterként Kolozsvárt és Brassóban vezényelte Kodály *Jézus és a kufárok* c. művét, gyermekkari műveiből elsőként szólaltatott meg Csík megyében.³³

²⁷ Szabolcsi – Tóth: *i. m.* III. 731.; Fancsali János: „Zsizsmann Rezső, az orgonaművész”, *ZH* (1986) 266–283.; Benkő András: „Zsizsmann Rezső és Kolozsvár”, *Helikon* (1991) 45. sz. 11.

²⁸ *ErdMon* 533–534.; Benkő András: „A Romániai Magyar Dalosszövetségről”, *Művelődés* (1970) 9. sz. 23–24., 64.; uő.: „Tárca Bertalan”, *Uo.* (1973) 2. sz. 29.

²⁹ *Apolló* (1935) 152. sz.; *ErdMon* 425. Vezette a Kolozsvári Acélhang férfikarát, a Kolozsvári Iparos Dalegylet Dalkörét, a Kolozsvári Lyra Dalkört, a Kolozsvári Magyar Dalárdát, a Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium női és vegyeskarát. a Kolozsvári Szent Erzsébet Énekkart, valamint a Kolozsvári Törekvés elnevezésű kórust.

³⁰ *ErdMon* II. 920.

³¹ Szabolcsi – Tóth: *i. m.* I. 454.; Benkő András: „Domokos Pál Péter”, *RMIL* I. 418–419.; Domokos Pál Péter: *Az én Erdélyem*. Bp. 1988.

³² Többek között. „A magyar népdal és énekkari műveltségünk”, *Erdélyi Iskola* (1937–38) 143–149.; lásd még a 3. sz. jegyzetet.

³³ Jagamas János szóbeli közlése.

Veress Gáborról fennebb már szoltunk.³⁴

A fennebb említettekén kívül meghívott előadók ismertették például a liturgikát (Kleits József, dr. Gönczy Lajos, Csifó Kálmán). Kelemen Lajos a város nevezetességeit mutatta be a hallgatóknak, akik szabadidejükben eljárhattak színházba, múzeumokat látogathattak. Az első tanfolyamra tervbe vették még Járosy Dezső, Haják Károly, Ütő Lajos közreműködését is akár csak dr. Tavaszy Sándorét, Kiss Elekét, illetőleg Roska Mártonét és Tulogy Jánosét. A tanítók iskolán kívüli munkájáról Gyallay Domokos tartott előadást. Előírányozták az énekhang elméleti és gyakorlati képzését, az énektanítás és karvezetés módszertanát. Mindezt java részben meg is valósították.³⁵ Az első tanfolyam közzétett órarendje gazdaságos időbeosztásról tanúskodik: napi hét óra elfoglaltság (8–12, 15–17), időt biztosítva a szabad foglalkozásnak és a kikapcsolódásnak is.³⁶

E tanfolyamok népszerűségének fokozódását több jel tükrözi. Mindenekelőtt a jelentkezők számának növekedése (a III. csökkenését szervezési hiba okozta: módosították az időpontot):³⁷

I (1927) =	35
II (1929) =	68
III (1933) =	25
IV (1937) =	64

Az 1931-es tanfolyam végzettjeinek és a Dalosszövetség versenyein résztvevőknek a névsorát átnézve megállapíthatjuk, hogy a végzetek szép számmal szerepeltek a tanfolyamot követő két országos versenyen (1935, 1938), nem szólva a kerületi versenyekről.³⁸

A Dalosszövetség vezetősége e tanfolyamok végzettjeinek diplomát is adott, ha igényelték és eleget tettek a követelményeknek: a teljes bizottság előtt vizsgáztak minden tantárgyból. Ez is nyilvánvalóan fokozta a tanfolyamok jelentőségét.

Az 1937-es tanfolyam hallgatóiról összesítő kimutatást közölt a Dalosszövetség vezetősége. Érdemes ebbe is betekinteni: szembetűnő jelenség a tanítók-kántortanítók, a férfiak és a református vallásúak számbeli jelenléte.³⁹

³⁴ Lásd a 15. sz. jegyzetet.

³⁵ Tárcza Bertalan: „Első tanfolyamunk”, *Magyar Dal* (1927) 7. sz. 1–4.; uő.: „Karnagyképző tanfolyam”, *Magyar Dalosnaplár* (1927); uő.: „Dalosszövetség”, *Keleti Újság* (1929) júl. 22. További beszámolók, tájékoztatók az ő tollából: *Magyar Dal* (1929) 7–8. sz. 19., *Keleti Újság* (1932) jan. 27., (1932) máj. 29., jún. 18. (1933) febr. 21., (1933) ápr. 23., *Magyar Dal* (1933) 1–7. sz. 8. stb.

³⁶ *Magyar Dal* (1927) 7. sz. 3.

³⁷ A IV. tanfolyamra voltaképpen 99-en jelentkeztek, 59 hallgató vizsgázott, 5 csak látogatta/hallgatta az előadásokat. Meghirdették az V. tanfolyamot is 1939-re, de lebonyolításáról nincsenek adataink. L. „Karnagyképző tanfolyam”, *Keleti Újság* (1939) aug. 13., továbbá: *Magyar Nép* (1939) 825.; *Értesítő* (1938) 9. sz. 20–21.

³⁸ Lásd a 3. sz. függelékét, valamint *Magyar Dal* (1933) 1–7. sz. 8.

³⁹ *Értesítő* (1938) 20–21.

Foglalkozás		Nem		Vallás	
tanító	32	férfi	57	református	39
kántor	8	nő	7	róm. kat.	18
teológus	8		64	unitárius	5
tisztviselő	4			evangélikus	1
zeneakadémiai hallgató	3			baptista	1
zenekonzervatóriumi növendék	3				64
joghallgató	1				
magánzó	1				
?	4				
	64				

A Dalosszövetség főtitkára következetesen beszámolt a tanfolyamokról nemcsak a közgyűlés számára elkészített jelentésekben, hanem az időszakai sajtóban is, nem szólva a szövetség hivatalos lapjáról, a Magyar Dalról és az Értesítőkről.⁴⁰

A tanfolyamok nemes szándékát látva és eredményeit felismerve, a róm. katolikus, református és unitárius egyház nemcsak erkölcsileg, hanem anyagiilag is támogatta megszervezésüket, lebonyolításukat.⁴¹

A tanfolyamok egész sor tantárgyat öleltek fel – tanfolyamonként némi módosítással és változó óraszámmal:

1. zeneelmélet (Domokos, Tárca, Veress),
2. lapról olvasás, szolfézs (Tárca, Veress),
3. zenediktálás (Tárca),
4. karvezetés (Domokos, Szeghő, Tárca, Veress),
5. kórusgyakorlat (Veress),
6. egyházi ének (Domokos, Szeghő, Veress),
7. egyházi orgona-játék (Domokos, Szeghő, Veress),
8. művészi orgona (Rezik, Zsizsmann),
9. összhangzattan (Tárca),
10. formatan (Nemes),
11. zenetörténet (Nemes, Tárca),
12. partitúraolvasás (Rezik),
13. hangszerezés (Nemes),
14. esztétika (Nemes, Rezik).

A IV. tanfolyam után merült fel az a gondolat, hogy a résztvevők írják meg észrevételeiket a színvonal emelése érdekében. Így került sor többek között pl. Rápolthy Károly vállalkozására, aki néhány figyelemre méltó javaslattal gyarapította az addigi tapasztalatokat.⁴²

⁴⁰ Lásd többek között a 35. sz. jegyzetet – a teljesség igénye nélkül.

⁴¹ *Magyar Dal* (1930) 6–8. sz. 17

⁴² *Értesítő* (1938) 10–11.

- a) zenediktálásnál a *Lavignac*-füzeteket kellene alkalmazni,
- b) a zenetörténet anyagát ki kellene bővíteni a XIX. század végének és a XX. századnak művészetével,
- c) bővíteni kellene a népzeneire, főleg a magyar népzeneire vonatkozó anyagot,
- d) harmónium-játékból felvételi vizsgát kellene tartani,
- e) a zeneesztétikát törölni kellene a vizsgák sorából,
- f) különösen sikerültnek tartja a karvezetés-jegyzetet,
- g) egyes tárgyak esetében heti óraszámot javasol, s végül
- h) azt ajánlja, hogy a tanfolyamot két évenként szervezzék meg.

8. A Dalosszövetség életében igen fontos szerepet töltöttek be a *kerületi* és az *országos versenyek*. Az előbbiekről e pillanatban nem rendelkezünk statisztikai adatokkal, érzékeltetni tudjuk viszont a *református énekkarok jelenlétét az országos versenyeken*, s így közvetve a Dalosszövetségben. Nagyon kevés kivételtől eltekintve a szóban forgó énekkarokat református kántorok illetőleg *református kántor-tanítók* vezették. Ez alkalommal figyelmen kívül hagyjuk azokat a kórusokat, amelyeket *nem* református kántorok/kántortanítók vezettek. Az alább következő számokban nem tudjuk elkülöníteni az erdélyi és a királyhágómellékieket, így ez esetben a *romániai református kórusok* száma jelenik meg a táblázatban.⁴³

Év	Kórusok száma		
	összesen	ref.	ref. %-ban
1924	70	14	20
1926	77	15	19,5
1928	117	45	38
1929	138	57	41
1930	152	64	42
1933	203	108	53
1935	231	124	53
1936	234	135	58
1937	228	132	57

9. A Dalosszövetség által kezdeményezett versenyek mintájára, illetőleg azok serkentő hatására néha az *egyházi énekkarok is a verseny* formáját választották a szereplésnek. Ilyen versenyekkel 1930 és 1938 között több alkalommal is találkozunk. Elterjedt szokás szerint egy-egy vidék vagy város énekkarai vonultak fel és bizottság jelenlétében mérték össze teljesítőképességüket, munkájukat. Az alábbi táblázat a teljesség igénye nélkül ábrázolja a résztvevő kórusok csoportjait s az egy-egy vidékről fellépő énekkarok számát:⁴⁴

⁴³ *Magyar Dal* (1926) 3. sz. 8–11., (1929) 7–8. sz. 5., (1930) 6–8. sz. 15., (1931) 1–2. sz. 7., (1934) 8–12. sz. 3., (1936) 1–12. sz. 5., (1937) 1–12. sz. 4.; *Értesítő* (1938) 1–12. sz. 22.

⁴⁴ *Magyar Dal* (1930) 11–12. sz. 18–19., (1934) 8–12. sz. 8., (1935) 1–10. sz. 23.; RSz (1933) 238–239., 540–541., (1934) 158., (1935) 204–205., 525., (1936) 186–187., (1938) 238–239.

Év	Kórus-csoport	Részvevő együttesek száma
1930	Tóvidék	7
1933	Mezőség (Mezőpanit)	15
1933	Szászrégen környéke	14
1933	Tóvidék	5
1933	Zilahi énekkarok	?
1934	Kolozsvári énekkarok	?
1934	Tóvidék	5
1934	Székelyudvarhely és környéke	9
1935	Nyárárdmente	4
1935	Szilágy-szolnoki egyházmegye	12
1936	ua.	13
1938	Kolozsvári énekkarok	11

Hosszasan lehetne arról is beszélni, hogy *egy-egy református énekkar* jubileumi köszöntésére miként vonultak fel közelebbi és távolabbi együttesek közösen ünnepelni a jubiléumokkal. Csak kiragadott példaként említjük meg az 1930-as *Kézdivásárhelyi Református Dalkört*, melynek köszöntésére a zabolai, az uzoni, a nagyborosnyói, a zernesti, kézdialbisi, felsőcernátoni református énekkar, a zabolai római katolikus kórus, valamint a Brassói Magyar Dalárda, a Fogarasi Magyar Dalárda, tehát az ünneplő kórusokkal éppen tucatnyi dalkar lépett fel.⁴⁵ Ritka kivételként ide kívánczok Kolozsvár–Hidelveinek a példája is, ahol 1938 májusában öt felnőtt és egy iskolai énekkar vonult fel: egyetlen református paróchián hat énekkar működött dr. Adorján Dezső, Máthé Ákos és Técsy János irányításával.⁴⁶

10. A *kántori javadalmozás* nagyon különböző volt, úgyszólván gyülekezetenként változott; lényegében pénzbeli és természetbeni juttatásból állott. Néhány példát mutatunk be a *Református Szemlében* meghirdetett állások kapcsán 1935-, 1936-ból és 1937-ből.⁴⁷

1935 *Agyagfalva*: lakás (3 szoba)
 256 n.öl kert
 3 hold [továbbiakban = h] 1457 n.öl szántó-kaszáló
 1 kalangya búza, 1 kalangya zab (25 kévééktől)
 10 liter búza + 20 liter zab (béresektől)
 2 napszám (napszamosoktól)
 30 szekér ágas fa

Alsóbölkény: lakás (2 szoba, konyha, kamra)
 483 n.öl kert
 9 h 1327 n.öl szántó
 4 h 724 n.öl kaszáló
 84 n.öl szőlőföld
 18 m³ fa

⁴⁵ Tárca Bertalan: „Dalünnepély Kézdivásárhelyen”, *Magyar Dal* (1930) 6–8. sz. 4–5.

⁴⁶ Összeállította Bíró Mózes: *A Kolozsvár–Hidelvei Református Gyülekezetünk örök bibliolvasó emlékeztetője*. Kolozsvár é. n. 14., 22., 30., 38., 46., 54.

⁴⁷ RSz (1935) 273., 320., 498., 529–530., (1936) 63., 333., 334., 336., (1937) 68., 132., 298., 531.

- Mezőkeszű:* lakás (2 szoba, konyha, kamra)
 376 n.öl kert
 6 h és 239 n.öl szántó
 1 h 1172 n.öl rét
 2 tehén + 2 disznó tartása
 0,5 nagy véka búza családonként
 0,5 nagy véka tengeri családonként
 474 n.öl termőkert használata
 6000 lej készpénz
- Sáromberke:* lakás (?)
 8 h szántó és rét
 667 kg búza a Teleki udvartól
 1 (20 literes) véka búza családonként
 25 lej fapénz (családonként)
- 1936 *Ákosfalva:* lakás (2 szoba, konyha, nyárikonyha)
 565 n.öl kert
 4 h 749 n.öl szántó
 1400 n.öl rét
 430 n.öl puszta szőlő, temetőkert-használat
 0,5 kapanapszám
- Lisznyó:* lakás (2 szoba, konyha, kamra, pince és mellékhelyiségek)
 240 n.öl kert
 5 h búza
 4 h rozs
 10 h zab – kepegabona
 8 m³ fa
- Lupény (II. kántori állás):*
 lakás (szoba, világítással)
 2000 lej havonta
- Zabola:* lakás + gazdasági épületek
 1 h 1108 n.öl szántó
 1067 n.öl kaszáló
 3 h erdő
 25 hektoliter rozs
 25 hektoliter zab
- 1937 *Csávás:* lakás – gazdasági épületekkel
 320 n.öl kert
 5 h 1033 n.öl szántó
 886 n.öl rét
 100 n.öl szőlő
 70 litervéka búza
 13 literes véka szemes tengeri
 23 veder must

- 2 eke-napszám
 15 kézi-napszám
 22 szekér trágya kiszállítása
 18 szekér ágfa – beszállítva
 1–1 liter-veder must minden iskolás növendék után,
 tandíj címén (kb. 77 veder)
 kötelező feladata a dalárda vezetése is
- Küküllővár:* lakás (összetétele ?)
 395 n.öl kert
 4 h 1037 n.öl szántó
 1 h 1500 n.öl kaszáló és rét
 1 h 1480 n.öl erdő (30 évi beosztással)
 szőlő – 500 tővel
 7 h 1200 n.öl szántó (egyes adó címen)
 2 véka tengeri (házas páronként)
 (A földek adóját a kántor fizeti, más egyházközségekkel
 ellentétben, ahol ezt a közösség vállalta)
- Vajdakamarás:* lakás (? szoba)
 940 n.öl kert
 6 h 449 n.öl szántó
 2 marha utáni legelő
 150 házaspár után kepegabona,
 fapénz,
 közmunka
- Zsobok:* lakás (2 szoba, konyha, mellékhelyiségek)
 25 lej kertváltás (családonként)
 2 h 955 n.öl szántó
 370 n.öl kaszáló
 120 (kb.) nagyvéka kepe – búzából
 nagyvéka tengeri minden beírt gyermek után – piaci ára
 (kb. 120 gyermek)
 2000 lej fa-váltás pénz
 szántás, termény és fa hazaszállítása
 2 öl hosszú fa
 iskola- + faiskolakert használata

11.1. Jól képzett és munkájukat messze az átlagon felüli színvonalon végző kántorokkal, kántortanítókkal a szóban forgó időszakban is találkozunk. Kiemelkedik az a csoport, amely a *Romániai Magyar Dalosszövetség*ben is vállalt szerepet, elsősorban azok, akik *országos szinten* képviselték az énekkari kultúrát (lásd a 3. sz. függelékét).

Református kántorok vezettek nemcsak kimondottan református énekkarokat, hanem olyan együtteseket is, melyek elnevezésükben nem emelték ki a református jelzőt. Így például Horváth Péter a Felvinci Férfi Dalegyletet, Kun Gy. István a Kisfenesi Dalkört ill. a Magyarfenesi Dalkört, Técsy János

a Kolozsvári Földészek Bocskai Dalkörét, Deák Sándor a Tordaszentlászlói Dalkört, ifj. Aracsy Géza a Zilahi Dalkört irányította. Arra is kínálkozik példa, amikor református énekkart nem (református) kántortanító, hanem más foglalkozású karmester irányított, így többek között dr. Adorjáni Dezső ügyvéd vezette a Kolozsvári Bethlen-vegyeskart, valamint a Bethlen és Zwingli Férfikart, vagy Metz Albert zeneiskolai igazgató illetőleg Haják Károly hegedűművész a Marosvásárhelyi Református Egyházi Dalkört.

11.2. Néhányan *átmenetileg* vállaltak kántori-karmesteri feladatokat és utóbb a művelődési élet más területén jelentkeztek számottevő alkotásokkal. Ide sorolhatjuk *Incze Jánost* (sz. 1909), aki képzőművészetünk jeles képviselőjévé vált, *Gagy Lászlót* (sz. 1910), aki irodalmunkat gazdagította, akárcsak *Bakó Bélát* (1913–1990), aki a pedagógiai szakírás területére lépett; mindhárman Veress Gábor növendékei voltak a nagyenyedi Tanítóképzőben.⁴⁸

11.3. Egy további csoport az Erdélyi Egyházkerület életében, a művelődés területén vállalt áldozatkész munkát.

Kovács János (1867–?) a Kolozsvár–Hidelve-i gyülekezet igazgató-kántora volt 1887-től nyugdíjazásáig (1934). Közben majdnem negyedszázadon át vezette a Hidelvei Földész Énekkart, az Általános Tanítótestületnek könyvbíráója és titkára volt.⁴⁹

Simó József (1873–?) a székelykeresztúri képző növendéke volt, 1893-ban szerzett diplomát, majd ezt követően 37 évig a Nagyszebeni Tanítóegylet elnöke, az ottani református egyházmegye tanügyi előadója volt, a gyülekezet kántortanítójaként 42 évig vezette a Szebeni Református Férfikart. Értékes tapasztalataival gyarapította a továbbképző tanfolyamok módszerét.⁵⁰

Nagy Kálmán (1879–1955) a kolozsvári Állami Tanítóképző növendéke volt. Öt évig a diósgyőri felekezeti iskolában tanított, 1904-ben került Kolozsvárra és az alsóvárosi református iskola igazgatója, a gyülekezet kántora lett. Lelkesen karolta fel a kolozsvári földészek énekkari tevékenységét: a Bethlen Gáborról elnevezett férfikarral kétszer is országos első díjat nyert. Részt vállalt az 1923-as egyházkerületi énekeskönyv összeállításában, a Nagy Károly püspök irányította bizottságban, Makkai Sándor, Imre Lajos, Szász Gerő mellett. A Dalosszövetség igazgatósági tagja volt 1923-tól kezdve.⁵¹

Adorján Zoltán (1880–1933) 1909-ben Marosvásárhelyt verseskötetet (Az első lépés), 1914-ben *Temetési énekek* c. gyűjteményét adta ki; ennek második kiadása 1923-ban látott napvilágot. Ákosfalvi tanítóként szerkesztette a *Tanügyi Szemlét* (1923–1924).⁵²

Lőrinczi Ferenc (1884–1953) a dévai tanítóképző neveltje volt, segesvári álmáshelyéről kerül Kolozsvárra, a felsővárosi iskola igazgatója- és kántoraként. Az egyházkerület tanügyi előadója lett, s egyben tankönyvet is szerkesztett magyar iskolák számára. Közben a gyülekezet férfikarával jelentős helyezést ért el.⁵³

⁴⁸ Incze: *i. m.* 111.; *RMIL* I. 120., II. 31–33, 360–361.

⁴⁹ *ErdMon* 254.

⁵⁰ *Uo.* 456.; *Magyar Dal* (1928) 8–9. sz. 17–18.; *Magyar Nép* (1937) 565.

⁵¹ *ErdMon* 343.; *Magyar Dal* (1923) 9. sz. 7.; Imre Lajos: „Énekeskönyvünk elemzése”, *RSz* (1970) 12.

⁵² *RMIL* I. 22.

⁵³ *Uo.* III. 394–395.

Máthé Ákos (1889–1953) szintén a dévai állami tanítóképzőben végzett, s az alsólkényi állás után pályázta meg és nyerte el a Kolozsvár-Hidelve-i gyülekezet igazgató-kántori állását. Hangszertudására jellemző, hogy szükség esetén a korálkönyv feldolgozásait transzponálta, adott esetben saját harmóniákkal kísérte a gyülekezeti énekeket. A Földészek Dalkörével szintén országos szintig jutott, iskolai énekkarával Kodály 150. genfi zsolttárát is megszólaltatta. Nagy súlyt fektetett a lapról olvasásra és életének hatodik évtizedében is figyelemre méltó érdeklődést tanúsított a zenei élet újdonságai iránt: Kodály kolozsvári előadása után fordult a relatív szolmizáció felé.

Kovács Lajos (1899–?) a nagyenyedi tanítóképző végzettje volt. Olasz frontszolgálat után lévita, jegyzői, majd kántortanfolyamon szerzett diplomát (1931), valamivel később karmesterit is (1937). 1936-tól volt Kolozsvárt a belvárosi (kollégiumi) iskola igazgatója s a gyülekezet kántora. A kalotaszegi és kolozsvári egyházmegye tanácsának, egyben kerületi tanügyi bizottságának tagja is lett. Az egyházi ének tanításáról közölt anyagot a sajtóban. A negyvenes évek elején a Kolozsvári Református Theologia háznagya lett.⁵⁴

Puy Géza (1903–) szintén Nagyenyeden végzett, majd a hunyadmegyei református kórusok lelkes szervezőjévé vált.⁵⁵

Balogh Dezső (1912–) Székelykeresztúron végzett, majd a Szilágyságban tanított és népdalgyűjtő tevékenységének eredményeként *Szilágysági népdalcso-*kor címen füzetet jelentetett meg (1974).⁵⁶

K. Kiss Ferenc (sz. 1913) a Bethlen Kollégium tanítóképző-intézetének és a kézdivásárhelyi r. kat. preparandiumnak volt növendéke. Utóbb tanári diplomát szerzett a filológiai karon. Az erdélyi kórusmozgalom története foglalkoztatja; kéziratos kötete mellett versfüzetekkel is jelentkezett (*Derengő tűzzel*, 1977, *Reménységdajkálók*, 1977). Legújabbban EMKE-díjjal is kitüntették.⁵⁷

(Folytatjuk)

⁵⁴ Nagy Géza: *A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás története*. K., 1995. 298.

⁵⁵ *ErdMon* 417–418.

⁵⁶ *RMIL* I. 143.

⁵⁷ *Uo.* III. 61.